

Warszawa, dnia 11 czerwca 2005 r.

KANCELARIA SENATU
BIURO LEGISLACYJNE

Opinia do ustawy
o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw

I. Uwagi ogólne.

Opiniowana ustawa została uchwalona na 107 posiedzeniu Sejmu w dniu 7 lipca 2005 roku. Jest ona wypadkową dwóch projektów poselskich – jeden z nich dotyczył zmiany ustawy – Kodeks cywilny oraz zmiany niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 3059), a drugi zmiany ustawy o kredycie konsumenckim (druk sejmowy nr 3063).

Zasadniczym celem opiniowanej ustawy jest wprowadzenie do Kodeksu cywilnego przepisów, które wyznaczają górną granicę odsetek umownych (zakaz lichwy). Wiążące się z tym rozwiązaniem zmiany dotyczą trzech innych aktów prawnych - ustawy o obligacjach, ustawy o kredycie konsumenckim oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary.

Górna granica odsetek umownych pod rygorem nieważności zastrzeżenia lub pobierania odsetek ponad tę granicę oraz sankcje prawa karnego nie są w polskim ustawodawstwie nowością. Były one wprowadzone rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 czerwca 1924 roku o lichwie pieniężnej. Zostały utrzymane w mocy po wejściu w życie Kodeksu zobowiązań, a następnie recypowane do Kodeksu cywilnego z 1964 roku (art. 359 § 3) oraz przepisów wprowadzających Kodeks cywilny (art. XXV). Pierwszy z tych przepisów dawał Radzie Ministrów możliwość określania odsetek maksymalnych w drodze rozporządzenia, natomiast drugi określał przestępstwo polegające na zastrzeganiu lub pobieraniu w pieniężnych stosunkach

kredytowych korzyści majątkowych przewyższających wysokość odsetek maksymalnych. Przepisy te zostały uchylone ustawą z dnia 14 lutego 2003 roku o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw i przestały obowiązywać z dniem 25 września 2003 roku.

Opiniowana ustawa nawiązuje do tych rozwiązań. Dodawany w Kodeksie cywilnym w art. 359 § 2¹ określa maksymalną wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej na poziomie czterokrotności wysokości stopy kredytu lombardowego Narodowego Banku Polskiego. Przepis § 2² wprowadza zasadę, zgodnie z którą, w przypadku gdy wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej przekracza odsetki maksymalne, należne będą odsetki maksymalne.

Należy zwrócić uwagę, że Kodeks cywilny nie przewiduje generalnego obowiązku płacenia odsetek z tytułu zadłużenia pieniężnego. Obowiązek ich zapłaty musi mieć podstawę bądź w czynności prawnej (z reguły w umowie), bądź w ustawie, bądź też w orzeczeniu sądu lub w decyzji innego właściwego organu. W praktyce podstawowymi tytułami płatności odsetek są czynności prawne. Maksymalne odsetki wprowadzane opiniowaną ustawą będą dotyczyły tylko tego zakresu.

W obowiązującym stanie prawnym możliwość wprowadzenia do umowy obowiązku płacenia odsetek wynika ze swobody kontraktowej (art. 353¹) i w zasadzie zależy od woli samych stron. W przypadku zastrzeżenia zbyt nadmiernych odsetek dłużnikowi pozostaje skorzystać z art. 388, który chroni przed wyzyskiem, a więc i lichwą pieniężną. Na podstawie tego przepisu można żądać zmniejszenia swego świadczenia, zwiększenia świadczenia należnego od drugiej strony albo żądać unieważnienia umowy.

Zastrzeżenie nadmiernych odsetek we wszelkich umowach kredytowych, w tym w umowie pożyczki, jest sprzeczne z zasadami społecznymi. Dlatego też kwestia ta jest rozwiązywana z punktu widzenia art. 58 § 2 k.c., który przewiduje sankcję nieważności, jeśli czynność prawna jest sprzeczna z tymi zasadami. Takie podejście doktrynalne potwierdza stanowisko Sądu Najwyższego (wyrok z dnia 27.07.2000 r., IV CKN 85/00), zgodnie z którym "zastrzeżenie w umowie pożyczki między osobami fizycznymi odsetek w wysokości nadmiernej, nie mającej uzasadnienia ani w wysokości inflacji, ani w zyskach osiągniętych w ramach normalnej, rzetelnie prowadzonej działalności gospodarczej, może być sprzeczne z zasadami współzycia społecznego. Ocena zgodności takich umów z zasadami współzycia społecznego została pozostawiona sądom dokonującym jej na podstawie znajomości zjawisk ekonomicznych i społecznych wyprowadzonej z doświadczenia życiowego".

Powyższe kwestie zostały wskazane i omówione w przedmiotowej opinii w związku z rozbieżnościami dotyczącymi tych zagadnień, podnoszonymi w trakcie prac legislacyjnych w Sejmie. W toku dyskusji zgłaszano bowiem, że obowiązujący stan prawny zapewnia wystarczające instrumenty zapobiegające lichwie.

Opiniowana ustawa penalizuje ponadto działanie polegające na pobieraniu korzyści majątkowych przewyższających wysokość odsetek maksymalnych lub zastrzeganiu pobierania tych korzyści. Działanie osoby fizycznej, na podstawie zmienionej ustawy o kredycie konsumenckim, będzie zagrożone grzywną, karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Osoby prawne oraz jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej będą podlegały karom przewidzianym w ustawie o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary.

W kontekście przepisów karnych dodawanych do ustawy o kredycie konsumenckim (nowy art. 18a) należałoby rozważyć ich relację do norm zawartych w art. 304 Kodeksu karnego. Przepis art. 304 k.k. wprowadza odpowiedzialność za przestępstwo wyzyskania krytycznego położenia. Polega ono na zawarciu umowy krzywdzącej kontrahenta, którą ten przyjmuje, gdyż znajduje się w przymusowym położeniu i nie ma możliwości swobodnego zawarcia umowy.

II. Uwagi szczegółowe.

1. Zmiany do ustawy o kredycie konsumenckim wprowadzają szereg nowych rozwiązań. Wśród nich jest rozciągnięcie obowiązku stosowania ustawy na trzy kategorie kontraktów: umowy o kredyt konsumencki o wysokości mniejszej niż 500 złotych, umowy o kredyt, których termin spłaty nie przekracza 3 miesięcy oraz umowy o kredyt konsumencki na szeroko rozumiane cele mieszkaniowe. Należy zwrócić uwagę, że są to rozwiązania niezgodne z prawem wspólnotowym, a konkretnie z dyrektywą Rady z dnia 22 grudnia 1986 roku w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych Państw Członkowskich dotyczących kredytu konsumenckiego. Przytoczona dyrektywa nie ma zastosowania do wymienionych powyżej kategorii umów (art. 2 ust. 1 lit. a oraz lit. f i g)

2. W związku z tym, że kwestie poddawania zobowiązań umownych wybranemu przez strony prawu są określone w ustawie – Prawo prywatne międzynarodowe należałoby rozważyć prawidłowość zamieszczenia w Kodeksie cywilnym w art. 359 § 2³. W myśl tego przepisu postanowienia umowne nie mogą wyłączać ani ograniczać przepisów o odsetkach maksymalnych, także w razie dokonania wyboru prawa obcego.

Oprac. Agata Karwowska-Sokołowska